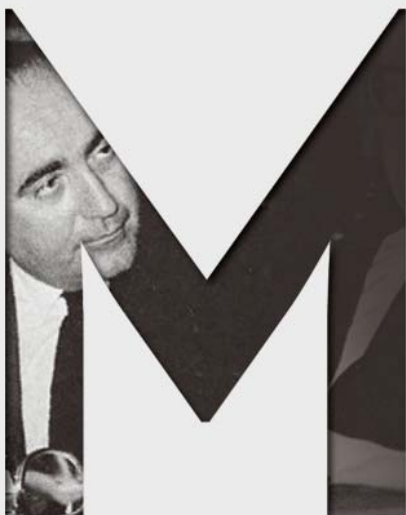

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΠΑΧΕΛΑΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α: 1942-1974

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α: 1942-1974

Συγγραφέας: Αλέξης Παπαχελάς

Επιμέλεια: Κατερίνα Σχινά

Διόρθωση: Μάνος Μπονάνος

© 2017, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., Αλέξης Παπαχελάς

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2017

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-795-2

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΠΑΧΕΛΑΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α: 1942-1974

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	19
ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑ ΠΑΠΑΓΟΥ ΚΑΙ Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ	53
ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ 1958	81
ΒΙΑ ΚΑΙ ΝΟΘΕΙΑ	109
ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ ΚΑΙ ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚ	129
Ο ΘΥΡΙΑΜΒΟΣ, Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	145
ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΑΣΠΙΔΑ	171
Η ΘΥΕΛΛΑ	185
ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑΣ	215
ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΧΟΥΝΤΑΣ	253
ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ	293
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
ΕΓΓΡΑΦΑ	321
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ	339
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	347

ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΩΣ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

31ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1946	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	
ΗΝΩΜΕΝΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ (Κ. Τσαλδάρης, Σ. Γονατίς, κ.ά.)	55,12	206	
ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (Σ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου κ.ά.)	19,18	68	
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ (Θ. Σοφούλης)	14,39	88	
ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ν. Ζέρβας)	5,96	20	

5ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1950	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	
ΛΑΪΚΟ ΚΟΜΜΑ (Κ. Τσαλδάρης)	18,80	62	
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ (Σ. Βενιζέλος)	17,24	56	
ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ (ΕΠΕΚ) (Ν. Πλαστήρας)	16,44	45	
ΚΟΜΜΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Γ. Παπανδρέου)	10,67	35	
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ (Ι. Σοφιανόπουλος, Α. Σβώλος)	9,70	18	
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ (ΠΑΚ) (Κ. Κοτζιάς, Κ. Μανιαδάκης)	8,15	16	
ΜΕΤΩΠΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ (Π. Κανελλόπουλος, Ν. Παπαδόπουλος)	5,27	7	
ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ν. Ζέρβας)	3,65	7	

9ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1951	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΔΡΩΝ %
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (Α. Παπάγος)	36,53	114	44,18
ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ (ΕΠΕΚ) (Ν. Πλαστήρας)	23,49	74	28,68
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ (Σ. Βενιζέλος)	19,04	57	22,09
ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (ΕΔΑ)	10,57	10	3,87
ΛΑΪΚΟ ΚΟΜΜΑ (Κ. Τσαλδάρης)	6,66	2	0,77

16ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1952	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΔΡΩΝ %
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (Α. Παπάγος)	49,22	247	82,33
ΕΝΩΣΗ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΕΠΕΚ-ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ (Ν. Πλαστήρας, Σ. Βενιζέλος)	34,22	51	17,0
ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (ΕΔΑ) (Διοικούσα Επιτροπή)	9,55	-	-

19ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1956	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΔΡΩΝ %
ΕΘΝΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (ΕΡΕ) Κ. Καραμανλής	47,38	165	55,0
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (Γ. Παπανδρέου, Σ. Βενιζέλος, Κ. Τσαλδάρης, Ι. Πασαλίδης, Α. Μπαλιταζής, Σ. Παπαολίτης, κ.ά.)	48,15	132	44,0

11ης ΜΑΪΟΥ 1958	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΔΡΩΝ %
ΕΘΝΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (ΕΡΕ) Κ. Καραμανλής	41,16	171	57,0
ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (ΕΔΑ) (Ι. Πασαλίδης)	24,42	79	26,33
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ (Σ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου)	20,67	36	12,0
ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (Σ. Μαρκεζίνης, Σ. Παπαολίτης)	10,62	10	3,33
ΕΝΩΣΗ ΛΑΪΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ (Κ. Τσαλδάρης, Π. Κανελλόπουλος, Σ. Στεφανόπουλος, κ.ά.)	2,94	4	1,33

29ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1961	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ
ΕΘΝΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (ΕΡΕ) Κ. Καραμανλής	50,8	176
ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΕΝΤΡΟΥ-ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΩΝ (Γ. Παπανδρέου, Σ. Μαρκεζίνης)	33,65	100
ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΕΛΛΑΔΟΣ (Διοικούσα επιτροπή)	14,62	24

3ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1963	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ
ΕΝΩΣΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ (Γ. Παπανδρέου)	42,04	138
ΕΘΝΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (ΕΡΕ) (Κ. Καραμανλής)	39,37	132
ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (ΕΔΑ) (Ι. Πασαλίδης)	14,34	28

16ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1964	ΠΟΣΟΣΤΟ ΨΗΦΩΝ %	ΕΔΡΕΣ
ΕΝΩΣΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ (Γ. Παπανδρέου)	52,71	171
ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΩΝ (Π. Κανελλόπουλος)	35,26	107
ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (ΕΔΑ) (Ι. Πασαλίδης)	11,80	22

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη τον γνώρισα ως αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης και πρωθυπουργό, αλλά, εκείνη την περίοδο, δεν είχα ποτέ ιδιαίτερη σχέση μαζί του. Κάθε άλλο. Άνθρωποι της «αυλής» του ενοχλήθηκαν αρκετές φορές από τις τότε ανταποκρίσεις μου από την Ουάσιγκτον, με αρκετές συνέπειες. Μου έκανε όμως εντύπωση, από την πρώτη στιγμή που τον έζησα δημοσιογραφικά από κοντά, πώς μπορούσε να συνδυάσει ταυτόχρονα τα στοιχεία ενός κλασικού μεταπολεμικού statesman με συμπεριφορές που ταίριαζαν σε κρητικό τοπάρχη ή ακόμη και «φύλαρχο». Θυμάμαι την άφιξή του, με κάθε επισημότητα, στην Ουάσιγκτον, στην πρώτη του επίσημη επίσκεψη στον Λευκό Οίκο επί Μπους. Ήταν σαφές ότι μιλούσε ως ίσος προς ίσο, ότι ανήκε σε μία γενιά πολιτικών σαν τον Μπους, τον Κολ, τη Θάτσερ. Η χαρακτηριστική του άνεση δίπλα στον Μπους ήταν εντυπωσιακή. Λίγες ώρες πριν μπει όμως στον Λευκό Οίκο, τον έβλεπα να δίνει, μαζί με τη σύζυγό του, οδηγίες στην πίστα του αεροδρομίου στον πιστό του Μανούσο, προκειμένου να παραδώσει σε κάποιον τοπικό φίλο η κομματάρχη έναν ντενεκέ λάδι που είχε φέρει μαζί του από την Κρήτη. Είπαμε: statesman και τοπάρχης ταυτόχρονα.

Τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη τον γνώρισα καλύτερα με

αφορμή την έρευνα που έκανα για τον ρόλο των Αμερικανών στα ελληνικά πολιτικά πράγματα τις παραγμένες δεκαετίες 1950, '60 και '70. Όταν κυκλοφόρησε το βιβλίο μου *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, μου τηλεφώνησε και μου ζήτησε να φάμε μαζί ένα μεσημέρι. Ήταν ένα γεύμα που κράτησε πολλές ώρες. Νομίζω ότι αυτό που μας έδεσε στην πορεία ήταν η δική του επιμονή να γράψει την ιστορία του ενόσω βρισκόταν στη ζωή και να αποκαταστήσει την υστεροφημία του, και η δική μου διαστροφική εμμονή να βρω απαντήσεις σε ορισμένα από τα ιστορικά μυστήρια που με απασχολούσαν. Η αυτοπειθαρχία του ήταν εντυπωσιακή, ίσως και αναμενόμενη για έναν άνθρωπο που είχε περάσει τόσα πολλά. Στην αρχή, οι απαντήσεις για διάφορα «καυτά» ζητήματα ήταν σχεδόν προκατασκευασμένες. Όταν τον πίεζα, επικαλούμενος κάποιο αμερικανικό έγγραφο που είχα ανακαλύψει ή κάποια μαρτυρία άλλου πρωταγωνιστή, σταματούσε για λίγο και το σκεπτόταν. Με τον καιρό, άρχισε να ανοίγεται περισσότερο. Υπήρχαν στιγμές αμηχανίας. Την πεντηκοστή φορά που τον ρώτησα για το καλοκαίρι του 1965 και μετά από το κλασικό «Μα γιατί ρίχνεις το επίπεδο τώρα;», σήκωσε το τηλέφωνο και ζήτησε από την πιστή του γραμματέα Σάκη Κυπραίου ένα τσιγάρο, το οποίο και κάπνισε σιωπηλός.

Οι συζητήσεις έγιναν πιο πυκνές, όταν επέστρεψα και εγκαταστάθηκα στην Αθήνα. Συζητούσαμε πάντοτε για τα τρέχοντα πολιτικά πράγματα στην αρχή των συναντήσεών μας. Το επίπεδο της ενημέρωσής του ήταν πραγματικά εντυπωσιακό. Ήξερε ανθρώπους, νούμερα, ποιος υπάλληλος είναι καλός σε μία νευραλγική κρατική υπηρεσία. Μετά περνούσαμε στο αγαπημένο μας θέμα, την Ιστορία. Έψαχνε να βρει απαντήσεις

και ντοκουμέντα για να λύσει και δικές του απορίες. Κάποτε του ζήτησα να κάναμε μία παρόμοια συζήτηση με έναν άλλο, εξαιρετικά αυτοπειθαρχημένο πρωταγωνιστή της προδικτατορικής εποχής, τον τέως βασιλέα Κωνσταντίνο. Ήξερα ότι είχαν κάνει οι δυο τους παρόμοιες συζητήσεις, οι οποίες δεν είχαν καταλήξει σε νέα συμπεράσματα. Το δέχθηκε, αλλά με το πέρασμα του χρόνου η ιδέα ατόνησε και δεν υλοποιήθηκε.

Εν τω μεταξύ, συμφωνήσαμε να κάνουμε μία τηλεοπτική συζήτηση για την Ιστορία η οποία μεταδόθηκε από το MEGA και είχε πρωτοφανή για την εποχή τηλεθέαση. Ήταν η πρώτη φορά που πιεζόταν, αλλά μιλούσε και πολύ καθαρά για πολύκροτα επεισόδια. Στο τέλος της εκπομπής τον είχα αποχαιρετίσει με μία φράση που βγήκε αυθόρμητα, την οποία απέδωσα σε άλλον. «Τον Μητσοτάκη και να μην τον πιστεύεις πάντα, θα τον ακούς πάντα». Μου έκανε εντύπωση ότι δεν στενοχωρήθηκε – ή τουλάχιστον δεν το έδειξε. Την επομένη ημέρα είχε ακολουθήσει ο αναμενόμενος απόηχος. Οι μισοί τα είχαν μαζί μου γιατί «άφησα τον Μητσοτάκη να μιλάει μόνος του», οι άλλοι ήταν ενθουσιασμένοι με αυτά που είπε και θεωρούσαν ότι ήμουν αγενής μαζί του. Ομολογώ ότι είχα προβληματιστεί και στενοχωρηθεί. Του το είπα όταν με πήρε τηλέφωνο την επομένη. Απάντηση: «Παιδί μου, μη δίνεις σημασία, θα θυμάσαι ότι όλοι κρινόμαστε σε βάθος χρόνου. Εγώ το ξέρω καλά αυτό».

Οι συναντήσεις μας, συνήθως στο γραφείο του στην οδό Αραβαντινού, συνεχίζονταν μία η δύο φορές τον μήνα. Σε μία από αυτές τον ρώτησα αν θα δεχόταν να ξεκινήσουμε μία σειρά από συνεντεύξεις, οι οποίες θα αφορούσαν την πολιτική του πορεία. Δέχθηκε αμέσως. Το μόνο που μου ζήτησε ήταν να τον ρωτήσω προηγουμένως, αν ήθελα να τις προβάλλω πριν από τον

θάνατό του, και να τις δώσω και στο Ίδρυμά του για αξιοποίηση. Τον ρώτησα αν θα ήταν διατεθειμένος να μιλήσει για όλα. Πολύ εύστοχα μου απάντησε «Εσύ πάντως θα ρωτήσεις ό,τι θέλεις». Αρχίσαμε τις ωριαίες, συνηθως, συνεντεύξεις το 2007. Τελειώσαμε με μία συνομιλία-συνέντευξη που μαγνητοσκοπήθηκε στο γραφείο του στο σπίτι του στα Χανιά τον Αύγουστο του 2014. Ήταν, ίσως, η πιο «βαριά» συζήτηση, στην οποία μίλησε για πρόσωπα και πράγματα με μία απίθανη ωμότητα και ειλικρίνεια. Πρόσωπα ιστορικά αλλά και άλλα, που συνεχίζουν να διαδραματίζουν ρόλο στην ελληνική πολιτική ζωή.

Όταν τελειώναμε τη βιντεοσκόπηση των συνεντεύξεων με ρώταγε συνηθως «Αλέξη, κάτι ψάχνεις. Δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι». Ήταν η αφορμή για να πάει παρακάτω η συζήτησή μας.

Στο πρώτο μέρος αυτών των συνεντεύξεων, που αφορούσαν την περίοδο 1946-74, συνέβαινε πολύ συχνά κάτι που στην αρχή με μπερδευε και μετά το έβρισκα πολύ αστειό. Όταν ήθελε να αναφερθεί στην προδικτατορική Δεξιά, την ΕΡΕ, μιλούσε κατά λάθος για το ΠΑΣΟΚ. Μου πήρε λίγο καιρό να καταλάβω τι έκρυβε το συχνό λάθος. Ο Μητσοτάκης θεωρούσε μέσα του τη Δεξιά ως τον μεγάλο αντίπαλο πριν από τη δικτατορία. Βαθιά κεντρώς, βενιζελικός και αντιμοναρχικός, είχε παίξει ρόλο στον πρώτο Ανένδοτο και ήταν, όπως συχνά έλεγε, ίνδαλμα των ριζοσπαστών κεντρών νεολαίων. Η μοίρα του επεφύλασσε όμως να μεταλλαχθεί μετά τη δικτατορία σε αρχηγό της Δεξιάς. Καταλυτικό ρόλο στη μετάλλαξη έπαιξε προφανώς ο μεγάλος αντίπαλος, ο Ανδρέας Παπανδρέου. Ο Μητσοτάκης θεωρούσε ότι βρέθηκε εκτός του φυσικού του χώρου λόγω Ανδρέα το 1965 και ότι έγινε ηγέτης της Νέας Δημοκρατίας, πάλι λόγω

Ανδρέα, όταν η Δεξιά δεν μπόρεσε να βρει αρχηγό που θα στεκόταν απέναντί του, τη δεκαετία του 1980.

Όταν του υπενθύμιζα τη δραματική αλλαγή ρόλων πριν και μετά τη δικτατορία, με κοιτούσε με απορία. Όταν επέμενα, κάνοντας συνήθως και ένα μικρό αστείο, είχε έτοιμη την απάντηση: «Μα πόσες φορές στο έχω πει; Κόμματα άλλαζα, ιδεολογία ποτέ. Ήμουν από την αρχή ως το τέλος φιλελεύθερος».

Ο Μητσοτάκης είχε την αγωνία της υστεροφημίας. Ήταν ίσως ο πλέον δυσφημισμένος, πολλοί θα πουν αδικημένος, ηγέτης της μεταπολεμικής Ελλάδας. Είχε πάθος με την Ιστορία. Συχνά με ρωτούσε αν μπορούσα να μιλήσω στον Α ή τον Β, ή να βρω κάποιο ντοκουμέντο της εποχής, όπως την περίφημη κασέτα όπου ο Γεώργιος Παπανδρέου μιλούσε ανοικτά και επικριτικά για τον Ανδρέα, σε μία συνομιλία με τον στενό του συνεργάτη Ανδρέα Μοθωνιό.

Καθώς προχωρούσαμε στις συνεντεύξεις, ο Μητσοτάκης ανοιγόταν περισσότερο και γινόταν πιο ωμός στις κρίσεις του. Αυτό που με ενθουσίαζε, ομολογώ, ήταν ο απίστευτος τρόπος με τον οποίο εξηγούσε σύνθετα γεγονότα. Φώτιζε τα παρασκήνια με μικρές, αλλά κρίσιμες ιστορίες. Ερμήνευε τα πράγματα με έναν υπέροχο αναλυτικό τρόπο που θα έκανε κάθε πολιτικό επιστήμονα να ζηλέψει. Ζωγράφιζε πολύ μεστά και αναλυτικά ψυχογραφήματα όλων των πρωταγωνιστών, ακόμη και του ιδίου. Και στο τέλος έβγαζε συμπεράσματα, τα οποία με λίγη σκέψη αποδεικνύονταν πολύτιμα για να εξηγήσει κανείς το σήμερα. Λίγοι άνθρωποι είχαν τις δικές του εμπειρίες αλλά και το κοφτερό αναλυτικά μυαλό του.

Μου έκρυψε πράγματα ο Μητσοτάκης; Δεν έχω καμία αμφιβολία πως ναι. Όσο και αν ανοίχθηκε, όσο και αν προσπάθησα

να τον «ξεκλειδώσω», είμαι βέβαιος ότι λειτουργούσε το ένστικτο αυτοπροστασίας ενός πολύ έμπειρου πολιτικού. Ξέρω όμως ένα πράγμα στα σίγουρα. Είχε πλήρη επίγνωση του τι έλεγε, πόσο βαριές ήταν οι φράσεις του για κάποιους ανθρώπους. Από μία άποψη είναι σαν να είχα απέναντί μου έναν «Μητσοτάκη unplugged». Βέβαια, η προφορική μαρτυρία ενός κορυφαίου πρωταγωνιστή δεν μπορεί να διεκδικήσει το τεκμήριο της αντικειμενικότητας. Όμως, όσες αποσιωπήσεις ή παρερμηνείες και αν περιέχει, αποτελεί ανεκτίμητη ιστορική πηγή.

Και ήθελε να δημοσιοποιηθούν όλα, χωρίς περικοπές. Ήταν πάρα πολύ σαφής σε αυτό. «Θα τα παίξεις όλα, δεν θα αφήσεις κανέναν να σου κόψει τίποτε. Εσένα δεν σε φοβάμαι, αλλά μην αφήσεις κανέναν άλλον να σε σταματήσει».

Στα χέρια σας κρατάτε τον πρώτο από δύο τόμους που περιέχουν τις συνομιλίες μου με τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Σταματά στο φθινόπωρο του 1974. Ο δεύτερος τόμος αναφέρεται προφανώς σε πρόσωπα που έχουν ακόμη ρόλο στα πολιτικά πράγματα και σε ιστορικά επεισόδια που αποτελούν ακόμη και τώρα αντικείμενο οξυμμένων παθών και αντεγκλήσεων. Θα κυκλοφορήσει το επόμενο διάστημα.

Βασικός συνεργάτης και συνοδοιπόρος στην οργάνωση των συνεντεύξεων και την προετοιμασία τους ήταν ο Μιχάλης Κατσίγερας, αγαπημένος φίλος, ιστορικό στέλεχος της «Καθημερινής» και άριστος γνώστης της νεοελληνικής Ιστορίας. Ο Μιχάλης παρευρέθηκε στις περισσότερες από τις μαγνητοσκοπημένες συναντήσεις με τον Μητσοτάκη, μαζί με τον αφοσιωμένο υπεύθυνο του Ιδρύματος Μητσοτάκη Παντελή Βιρβιδάκη. Ελάχιστοι είναι οι άνθρωποι που γνωρίζουν όσο ο Κατσίγερας σε βάθος και λεπτομέρεια αυτή την περίοδο της

Ιστορίας. Τον ευχαριστώ όμως και για κάτι ακόμη. Την ώρα που γράφονταν αυτές οι γραμμές περνούσε μία δύσκολη περιπέτεια. Παρ' όλα αυτά βρήκε τον χρόνο και την ενέργεια να δει με ευλαβική επιμέλεια το τελικό σχέδιο του βιβλίου αυτού. Τον ευχαριστώ από την καρδιά μου για τη βοήθειά του και τη φιλία του.

Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τη Μαριάννα Κακαουνάκη, η οποία με βοήθησε όσο κανείς στην έρευνα και το στήσιμο αυτού του βιβλίου. Ήταν «εκεί», όπως πάντα.

Τέλος το Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης και ιδιαίτερα τους Παντελή Βιρβιδάκη και Γιάννη Φίλανδρο για την πολύτιμη βοήθειά τους και τη διάθεση του φωτογραφικού και ιστορικού αρχειακού υλικού.

Δύο εξηγήσεις για το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας. Δεν είναι κανονική ιστορική έρευνα, δεν αποτελεί προϊόν διασταυρώσεων, αρχειακής αναζήτησης κλπ. Είναι η εξιστόρηση, οι κρίσεις, τα συμπεράσματα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη για την ελληνική πολιτική Ιστορία μισού και παραπάνω αιώνα.

Μπορεί ενδεχομένως να αιφνιδιαστούν κάποιοι από το βάρος που δίνεται στην εξιστόρηση στα παρασκήνια, τις συγκρούσεις εκδοτικών και άλλων συμφερόντων πίσω από την κουρτίνα. Νομίζω, όμως, ότι εκεί βρίσκονται απαντήσεις σε αυτά που δεν ξέρουμε για σκοτεινές περιόδους της Ιστορίας.

Έμαθα πολλά από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Σίγουρα του οφείλω ότι με εμπιστεύτηκε, ότι μου αποκάλυψε όσα θα διαβάσετε σε αυτές τις σελίδες. Ήταν μεγάλο προνόμιο να έχεις έναν τόσο σημαντικό τακτικό συνομιλητή για τα παλιά και τα τρέχοντα, για τα σημαντικά αλλά και τα μικρά και εφήμερα. Πολλές φορές προέτρεπα πολιτικούς, από όλους τους χώρους, να τον

συναντήσουν και απλώς να τον ακούσουν. Μερικοί το απέφυγαν, φοβούμενοι ότι δεν θα ήταν πολιτικώς ορθό αν το κάνουν. Κάποιοι το έκαναν αλλά είτε δεν κατάλαβαν είτε αδιαφόρησαν για την ουσία, γιατί τους έβαζε να μετρηθούν οι ίδιοι στον αμείλικτο καθρέφτη της Ιστορίας. Οι περισσότεροι εντυπωσιάστηκαν με το βάθος, το εύρος, την οξύτητα της ανάλυσής του. Και κυρίως την ασύλληπτη πληροφόρηση.

Πιστεύω ότι αυτές οι σελίδες εμπεριέχουν πολύτιμη συσσωρευμένη εμπειρία και σοφία. Επειδή το «εργοστάσιο» που παρήγαγε τον Μητσοτάκη έχει κλείσει, τα συμπεράσματα, η παρακαταθήκη που αποτυπώνεται σε αυτές, έχουν ιδιαίτερη αξία.

Πολλές φορές σκέπτομαι τι πραγματικά έμεινε σε μένα από όλες αυτές τις συναντήσεις και συζητήσεις μαζί του.

Δύο φράσεις, μία που την άκουσα σε μία πολύ δύσκολη στιγμή για τη χώρα, όταν ανησυχούσα πολύ για το μέλλον της. Του είπα το γνωστό κλισέ: «Μήπως, Πρόεδρε, πρέπει να πιάσουμε πάτο για να ξαναπάrouμε τα πάνω μας;». Μου απάντησε: «Παιδί μου, κάνε μου τη χάρη, σε αυτή τη χώρα, και ειδικά σε αυτή τη γειτονιά, δεν θα ψάχνεις ποτέ τον πάτο. Γιατί δεν ξέρεις ποτέ πόσο βαθύς μπορεί να είναι». Η άλλη φράση, ήταν αυτή με την οποία με αποχαιρέτισε στο σπίτι του στη Ρηγίλλης στην τελευταία μας συνάντηση, λίγο πριν πεθάνει. «Αλέξη, θέλω ένα πράγμα να μην ξεχνάς ποτέ. Αυτή η χώρα όσο εύκολα χαλάει, τόσο εύκολα και φτιάχνει». Ελπίζω να νιώσετε και εσείς σαν να συζητάτε μαζί του την Ιστορία της χώρας μας διαβάζοντας αυτό το βιβλίο.

Αλέξης Παπαχελάς
Αθήνα, Οκτώβριος 2017

1

ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ – Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΛΟΓΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ
– Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΑΚΗ – ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ – ΔΕΥΤΕΡΗ ΘΗΤΕΙΑ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΟΣ – Η ΠΡΩΤΗ
ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ – Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΤΑ ΡΟΥΣΦΕΤΙΑ

«Είμαι ο μόνος Έλληνας πολιτικός που ξεκίνησε την καριέρα του φιλελεύθερος και τελειώνω, δόξα τω Θεώ, φιλελεύθερος. Δεν έχω αλλάξει σε τίποτε». Με αυτή τη φράση, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης δίνει το στίγμα μιας πολιτικής καριέρας και ενεργού παρουσίας στα δημόσια πράγματα της χώρας που διήρκεσε 75 χρόνια. Γόνος πολιτικής οικογένειας με συγγενικούς δεσμούς με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος πλήρωσε μάλιστα τις σπουδές του, ο Μητσοτάκης πέρασε τα πρώτα είκοσιπέντε χρόνια της πολιτικής του σταδιοδρομίας ως εμβληματικό στέλεχος του Κέντρου. Στην αρχή έζησε από πολύ κοντά όλα τα σημαντικά γεγονότα της μεταπολεμικής περιόδου και από το 1961 και μετά ήταν πρωταγωνιστής στις θυελλώδεις εξελίξεις που ακολούθησαν.

Η πρώτη του ανάμειξη στην πολιτική συμπίπτει με τη δραστηριοποίησή του στην αντίσταση κατά της γερμανικής κατοχής στην Κρήτη. Φλογερός πατριώτης, κρατώντας αποστάσεις τόσο από την Αριστερά όσο και από τη Δεξιά, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης υπήρξε μέλος του δικτύου πληροφοριών «Πεντάδυμα», φέρνοντας σε επαφή απεσταλμένους του συμμαχικού στρατηγείου με αντιναζιστές αξιωματικούς, ενώ παράλληλα, ως δικηγόρος, υπερασπιζόταν στο Στρατοδικείο

Χανίων Έλληνες αντιστασιακούς που είχαν συλληφθεί από τις δυνάμεις κατοχής. Εξαιτίας της πλούσιας αντιστασιακής του δράσης, φυλακίστηκε και καταδικάστηκε δύο φορές σε θάνατο από τους Γερμανούς, τον Φεβρουάριο του 1944 και τον Μάρτιο του 1945. Οι στενοί του άνθρωποι γνώριζαν ότι δεν συγχώρησε ποτέ τον εαυτό του όταν έμαθε ότι ο πατέρας του πέθανε χωρίς να προλάβει να τον δει μία τελευταία φορά, στη διάρκεια της κατοχής. Ο ίδιος έλεγε: «Ο πατέρας μου πέθανε κυρίως από τη στενοχώρια του και τον καημό του για τις δικές μου περιπέτειες».

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εξηγεί πώς πήρε την απόφαση να αναμειχθεί στην αντίσταση, αλλά και τα πολιτικά διλήμματα που τον διαφοροποίησαν από την αρχή, τόσο από τη Δεξιά, που ήταν ανύπαρκτη στην Κρήτη, όσο και από την Αριστερά:

«Όταν πήγα στην Κρήτη, Ιούλιο του '42, και έλαβα μέρος στην αντίσταση, αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε μία στενή παρέα, 5-6 άνθρωποι, νέοι της εποχής εκείνης. Ήμασταν μόνοι στα Χανιά γιατί όλοι οι πολιτικοί της Κρήτης ήταν εξόριστοι στην Κύπρο, μετά το φιλελεύθερο αντιμεταξικό κίνημα του Αριστομένη Μητσοτάκη, το 1938. Η Κρήτη ήταν τελείως ορφανή από πολιτικούς της παράταξής μας, η οποία και κυριαρχούσε, διότι η άλλη η παράταξη –η αντιβενιζελική– κάτω στα Χανιά, μετά κόπων και βασάνων κατάφερε να αποσπάσει ένα 5%, αν το είχε και αυτό. Και έτσι πήραμε εμείς στα χέρια μας την υπόθεση και την ευθύνη να διευθύνουμε τα πολιτικά πράγματα... Την οργάνωση στην οποία προσχώρησα δεν τη δημιούργησα εγώ. Ήταν η Εθνική Οργάνωση Κρήτης (ΕΟΚ) και είχε αναλάβει να οργανώνει σαμποτάζ και δολιοφθορές

και να συγκεντρώνει πληροφορίες σε συνεργασία με τους Άγγλους. Έγινε συζήτηση ποιους θα περιλάβουμε και είπα εγώ ότι θα τους συμπεριλάβουμε όλους, πλην των κομμουνιστών. Και όταν με ρωτήσανε φίλοι μου, από αυτούς που αισθάνονταν μιαν έλξη για την Αριστερά, το γιατί, απάντησα για τον απλούστατο λόγο ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα υποστηρίζει τη δικτατορία του προλεταριάτου. Και δεν έχουμε κανέναν λόγο εμείς να έχουμε μέσα ανθρώπους οι οποίοι μπορεί να εκμεταλλευτούν την αντίσταση για να επιβάλουν τη δική τους δικτατορία. Ήμουν προφητικός· και πράγματι έκτοτε έτσι έγινε. Αυτή ήταν η θέση μου. Φιλελεύθερος έμεινα μέχρι τέλους».

Η ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Ο Μητσοτάκης έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια να αποσοβηθεί ο Εμφύλιος στην Κρήτη κατά τη διάρκεια της κατοχής, αναλαμβάνοντας σημαντικές πρωτοβουλίες για τη συνεννόηση των αντιστασιακών οργανώσεων, της Εθνικής Οργάνωσης Κρήτης και του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ). Και από τότε μέχρι και πολύ αργότερα διατήρησε κανάλια επικοινωνίας και καλές σχέσεις με την Αριστερά.

«Στην Κρήτη, την περίοδο της Κατοχής, αποφύγαμε τον λεγόμενο πρώτο Εμφύλιο με πρωτοβουλία δική μου, με την υπογραφή μιας συμφωνίας, της περίφημης συμφωνίας του Θερίσου. Εκεί, τον Δεκέμβρη του 1943, υπογράψαμε την πρώτη συμφωνία – το πρωτότυπο σώζεται γραμμένο με το χέρι μου, και φυσικά ήταν χειρόγραφο, επειδή συναντηθήκαμε σε μία

στάνη, ψηλά στο βουνό. Ούτως ή άλλως οι Κρήτες δεν ήθελαν τον Εμφύλιο για πολλούς λόγους, πρώτα απ' όλα γιατί [στην Κρήτη] υπάρχει ένα είδος συγκρητισμού, θα έλεγα, ένας συνδυασμός διαφορετικών πεποιθήσεων που είναι όλες ανεκτές και δημιουργούν μία βαθύτερη ενότητα. Τιμά και αγαπά ο ένας τον άλλο, ο οικογενειακός δεσμός είναι ισχυρός, η φιλία και η κουμπαριά βαραίνουν. Ο φόβος της βεντέτας φυλάει τα έρημα, διότι από την ώρα που θα σκοτώσεις κάποιον, θα κάνεις την οικογένειά του ολόκληρη εχθρό σου, κάτι που βαραίνει πολύ. Στην Κρήτη επικρατεί μία περίεργη ισορροπία δυνάμεων και γι' αυτό το Κομμουνιστικό Κόμμα, που δεν μπορούσε να σπρώξει τη Νήσο προς τον Εμφύλιο πόλεμο, είχε στείλει εκτελεστές, δολοφόνους από τη Στερεά Ελλάδα, για να κάνουν τις πρώτες πολιτικές δολοφονίες που θα προκαλούσαν άμεση αντίδραση και θα άναβε η φωτιά. Πράγματι, δολοφονήσαν έναν λοχαγό δικό μας, σε μία ορεινή περιοχή των Χανίων, στον Κεραμιά, έναν Παπαδάκη, εξαιρετο άνθρωπο, τίποτε δεν είχε εις βάρος του, είχε πολεμήσει τους Γερμανούς περισσότερο από τους ΕΑΜίτες. Από εκεί και πέρα υπήρξαν αντίποινα. Τότε ήταν που ο φουκαράς ο Παπουτσάκης πατέρας¹ δολοφονήθηκε σε αντίποινα. Τότε ήταν που άναψε ο καβγάς, τότε δημιουργήθηκε ο επαναστατικός στρατός στα βουνά της Κρήτης. Βουνά άγρια και απόκρημνα· δύσκολο να τους πιάσεις εκεί. Επιπλέον, δύσκολα κινητοποιείται και ο πληθυσμός, διότι υπάρχει και ένα άλλο φαινόμενο αξιοσημείωτο στην Κρή-

1. Ο πατέρας του αρχιτέκτονα, δημοσιογράφου και εκδότη του πολιτικού και πολιτιστικού περιοδικού Αντί. Απόστρατος αξιωματικός του στρατού, είχε συμμετάσχει στην Εθνική Αντίσταση και δολοφονήθηκε τον Ιούλιο του 1947 από παρακρατικούς.

τη: Ουδείς καταδίδει τον διωκόμενο, ο ξένος είναι ιερός και χαφίες δεν γίνεται κανένας, έστω και αν είναι εχθρός του».

Η Κρήτη αποτέλεσε όμως μία ξεχωριστή περίπτωση και κατά τη διάρκεια του δεύτερου Εμφυλίου (1946-1949).

«Η Κρήτη αποτέλεσε ιδιαίτερο κομμάτι της επικράτειας όπου ο Εμφύλιος πόλεμος έγινε με διαφορετικό τρόπο. Εμείς δεν κυνηγήσαμε κανένα, ήμασταν πάντοτε ανοιχτοί για να διευκολύνουμε την επιστροφή όσων είχαν εμπλακεί με το αντάρτικο, δίνοντας εν τω πράγματι αμνηστία για τα πάντα. Έπρεπε να είναι πολύ φανατισμένος αυτός ο οποίος έμενε πάνω στο βουνό. Το πιο σημαντικό που έκανα τότε, και κανείς δεν το ξέρει, είναι το εξής: ζήτησα και πέτυχα να δοθεί γενική αμνηστία μόνο στην Κρήτη, για όλα τα εγκλήματα· και για τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Κάτι το οποίο ήταν απαραίτητο, διότι είναι γνωστό ότι η τραγωδία της Ελλάδος μετά τη Βάρκιζα ήταν η εξαίρεση των εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου από την αμνηστία. Όταν σκοτώνεται ένας άνθρωπος είναι φόνος. Από εκεί και πέρα ό,τι θέλεις κάνεις με την ερμηνεία του νόμου. Εμείς ήμασταν πολύ πιο ξεκάθαροι. Όλοι, φονιάδες, ζωοκλέφτες, οι πάντες αμνηστεύθηκαν για να μην τους αφήσουμε στα βουνά σαν δέλεαρ, πρόσφορους να τους κερδίσουν οι κομμουνιστές, οι συμμορίτες όπως τους λέγαμε τότε. Και αυτό το εφαρμόσαμε σε έκταση απίστευτη. Ένα παράδειγμα: έγινε μία απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Σοφοκλή Βενιζέλου στις 19 Μαρτίου 1948. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος επισκεπτόταν την Κρήτη και είχαμε ένα κλασικό πρόγραμμα, είτε ερχόταν στα Χανιά και πηγαίναμε οδικώς στο Ηράκλειο είτε το αντίστροφο. Αυτή τη φορά, στην ακμή,

στη χειρότερη περίοδο του Εμφυλίου πολέμου, πήγαινε από το Ηράκλειο προς τα Χανιά, μέσω Ρεθύμνου. Εγώ ήμουν στα πράγματα, πολιτικός καθοδηγητής· εγώ καθόριζα τη συμπεριφορά και τη γραμμή. Στο Ρέθυμνο ήμουν λιγάκι ανήσυχος· λέω στον Βενιζέλο μήπως πρέπει να το σκεφτούμε που θα περάσουμε την περιοχή του Αποκόρου, όπως λεγόταν. Ο Παυλής ο Γύπαρης εθίγη, γιατί αυτός είχε την ευθύνη. Αγρίψε, του είπα καλά καλά, πάμε λοιπόν, και ακολουθήσαμε το κομβόι· είναι μία πάρα πολύ ωραία ιστορία. Πήγαινε το κομβόι, σ' έναν δρόμο με πολλές στροφές – γιατί εκείνη την εποχή οι δρόμοι δεν ήταν η σημερινή αρτηρία που έχει ευθείες. Τότε είχε πολλές στροφές. Σε μία περιοχή υπήρχε μία χαράδρα. Εκεί μας είχαν στήσει ενέδρα οι κομμουνιστές, οι συμμορίτες όπως τους λέγαμε. Εγώ ήμουν στο αυτοκίνητο μαζί με τον Γιώργο τον Βογιατζάκη, τον Κοθρή και τον Τάσο τον Κεραμιανίδη, ο οποίος ήταν μία ωραία φυσιογνωμία, ιδιαίτερος γραμματέας του Σοφοκλή Βενιζέλου, του γέρου Βενιζέλου πρώτα, μετά του Σοφοκλή. Κοντός και αυτός, κουφός, αλλά πολύ έντιμος άνθρωπος, πολύ σωστός, και κάπως ιδιόρρυθμος. Όλοι οπλοφορούσαμε εκείνη την εποχή. Και μέσα στο αυτοκίνητο κουβεντιάζαμε για τον πόλεμο, για τα πιστόλια. Ο Τάσος ο Κεραμιανίδης είχε ένα πιστόλι. Του λέω, βρε Τάσο, τι το θέλεις το πιστόλι; Θα σου πω μία ιστορία, μου λέει, για να δεις. Και μου είπε την εξής ωραία ιστορία: ότι στο σπίτι του είχαν μία κοπέλα, την οποία κάποιος παρέσυρε και μετά αρνείτο να την παντρευτεί. Τον φώναξα, μου λέει, του 'βάλα το πιστόλι στον κρόταφο και του είπα ή την παίρνεις ή σε σκοτώνω. Και προσθέτει ότι είχε βγάλει τις σφαίρες από μέσα, μη του πάρει το πιστόλι ο άλλος και τον σκοτώσει. Εκεί που λέγαμε

αυτά τα ηρωικά, ξαφνικά ακούγονται πυροβολισμοί. Ο Κοθρής μου λέει “Μας χαιρετούνε”, “Βρε ποιοι μας χαιρετούνε” του απαντώ και τους λέω: “Κατεβείτε και πέστε κάτω”. Κατεβήκαμε και πέσαμε κάτω, ψάχναμε για χαντάκι αλλά ήμαστε στις στροφές στο χειρότερο σημείο, κανένα χαντάκι. Οι τρεις πέσαν ο ένας πάνω στον άλλο και σκεπάσαν το κεφάλι τους και περιμένανε, είχανε σχηματίσει έναν σωρό. Κάτω ήταν ο Τάσος Κεραμιανίδης και από πάνω ήταν οι άλλοι δύο. Εγώ έπεσα σε έναν υπόνομο, έβγαλα ένα πιστολάκι που είχα πάνω μου, ένα Βάλτερ, το οποίο ήταν λάφυρο, ήταν το πιστόλι του διοικητού της γερμανικής αστυνομίας που με συνέλαβε, όταν, λίγο πριν παραδοθούν οι Γερμανοί της δυτικής Κρήτης, τον Μάιο του 1945, τον συνέλαβα εγώ και τον αφέλπισα. Έβγαλα το πιστόλι μου και περίμενα αν τυχόν έρχονταν, και περνούσαν το φαράγγι απέναντι για να μας σκοτώσουν από κοντά, να αμυνθώ όσο μπορούσα. Αυτοί πυροβολούσαν, είχαν ένα πολυβόλο το οποίο ευτυχώς έπαθε εμπλοκή, και να μεν γλιτώσαμε από το πολυβόλο, όμως τα λιανοντούφεκα από την άλλη μεριά βαρούσαν. Βέβαια ο Παυλής ο Γύπαρης με τους άντρες του αμέσως πήραν θέση, απαντούσαμε και εμείς και έτσι υπήρχε μία στοιχειώδης ισορροπία. Κανείς δεν σκοτώθηκε, ένας έφαγε μία σφαίρα στους γλουτούς και εγώ δέχτηκα μία σφαίρα η οποία τρύπησε το παντελόνι μου, αλλά δεν έπαθα απολύτως τίποτε. Ήμουν ξαπλωμένος στη γωνιά σ’ ένα χαντάκι που δεν με κάλυπτε· ζήτημα αν ήταν είκοσι πόντους και ήμουν εκτεθειμένος· πολλή ώρα μας πυροβολούσαν, σχεδόν μισή ώρα, εγώ έμεινα 5-10 λεπτά και μετά έκανα έναν περίπατο, κατέβηκα προς τα κάτω και είδα τον Σοφοκλή με τον Κατσώτα οι οποίοι είχαν πέσει στο έδαφος. Ο Σοφοκλής και ο Κατσώτας

ήταν ψύχραιμοι και γενναίοι. Γυρίσαμε και μπήκαμε στο αυτοκίνητο όταν τελείωσε αυτή η ιστορία, και πήγαμε στο επόμενο χωριό. Με το που φτάσαμε, είδαμε ότι απουσίαζε ο Τάσος ο Κεραμειανίδης. Λέω, τι γίνεται ο Τάσος ρε παιδιά, θα έχει μείνει εκεί που έπεσε – γιατί αυτός ήταν και κουφός και δεν άκουγε. Και στέλνω το αυτοκίνητο πίσω και τον μαζέψανε τον Τάσο, αλλά του έλειπε το πιστόλι, το ηρωικό πιστόλι, το οποίο την άλλη μέρα μας το έφερε κάποιος, το μάζεψε και αυτό. Επικεφαλής λοιπόν της ομάδος που έκανε την απόπειρα ήταν ένας Σταματάκης, ιατρός. Αυτόν τον Σταματάκη τον διευκολύναμε να φύγει στη Θεσσαλονίκη χωρίς να του ζητήσουμε τον λόγο, χωρίς να τον κυνηγήσουμε. Έτσι τα καταφέραμε με αυτή την πολιτική. Θα σας πω ένα ακόμη περιστατικό, ιδιαίτερα χαρακτηριστικό. Εκείνη την εποχή ο Αντώνης Μπριλλάκης ήταν εκδότης της αντίπαλης εφημερίδας. Εγώ έβγαζα τον *Κήρυκα*, δεν θυμάμαι τη δική τους εφημερίδα πώς τη λέγανε, πάντως ίσχυε ελευθερία του Τύπου – οι ιδιορρυθμίες της εποχής, βλέπετε. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου, δεν έγινε άρση του άρθρου του Συντάγματος περί ελευθερίας του Τύπου, με το Σύνταγμα πολεμήσαμε με μερικές συντακτικές πράξεις, αλλά τα βασικά άρθρα του Συντάγματος ίσχυαν. Είχαμε ελευθεροτυπία, καθένας έγραφε ό,τι ήθελε, ειδικά δε στη Κρήτη που υπήρχε ελευθερία, και βέβαια μας ύβριζαν χυδαία. Ύβριζαν τον Γύπαρη, ο Γύπαρης υβρίζετο χυδαία, εγώ μεν άντεχα, ό,τι και να μου γράφανε –και μου γράφανε πολλά, χυδαίες επιθέσεις– εγώ δεν είχα πρόβλημα. Ο Παυλής όμως εφούσκωνε. Ήτανε γενναίος άνθρωπος, λεβέντης, εγώ τον αγαπούσα πολύ, και ήταν και ευαίσθητος άνθρωπος παρά τα όσα λένε, κάθε άλλο παρά εγκληματίας ήταν, αλλά εφούσκωνε, δεν άντεχε.

Δεν άντεχε και μία μέρα αγρίεψε και πήγε με τους άνδρες του και εισέβαλε στην εφημερίδα και τους έδειρε και τους τα έκανε όλα μαντάρα. Με παίρνει λοιπόν, ο Αντώνης ο Μπριλλάκης και μου λέει: “Αυτή είναι η δημοκρατία σας, το και το έκανε ο Γύπαρης”. Του λέω, ρε Αντώνη, έχεις τη πλάκα έτοιμη για να τυπώσεις; Ναι, μου λέει, την έχω έτοιμη. Φέρ’ τη, του λέω, να στην τυπώσω εγώ την εφημερίδα σου. Και τη φέρνει στον Κήρυκα και την τυπώνουμε και πάω εγώ να κοιμηθώ. Ο Παυλής ο Γύπαρης μαθαίνει ότι τυπώνεται στο δικό μου πιεστήριο η εφημερίδα που πήγε να εμποδίσει, κατεβαίνει κάτω και δέρνει τον πιεστή αλλά δεν πειράζει την εφημερίδα. Την άλλη μέρα που τον είδα, του λέω: “Καπετάν Παύλο, αυτό που έκανες δεν είναι της αντρείας, γιατί έδειρες τον πιεστή, έπρεπε να δείρεις εμένα αν ήθελες, γιατί εγώ έδωσα την εντολή”. Βέβαια ο Παυλής δεν μίλησε – στο βάθος ήτανε καλός άνθρωπος. Έτσι καταφέραμε εμείς τότε να αποφύγουμε τον Εμφύλιο πόλεμο. Στην Κρήτη υπήρχε μία ψυχολογία πολύ αλλιώτικη».

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΛΟΓΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης αποφάσισε να μπει στην πολιτική το 1946, εν μέσω του Εμφυλίου. Ήταν οι πρώτες εθνικές εκλογές στη χώρα μετά το 1936 και χαρακτηρίστηκαν από την αδυναμία συνεννόησης των πολιτικών κομμάτων, την αποχή του ΕΑΜ, του ΚΚΕ και κεντροαριστερών κομμάτων από την εκλογική διαδικασία, και την επακόλουθη συμμετοχή μόνο δεξιών και κεντρώων πολιτικών σχηματισμών στην αναμέτρηση.

«Κατά λάθος μπήκα στη πολιτική εγώ» λέει ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης. «Κατά λάθος, διότι την ώρα που έγιναν οι πρώτες εκλογές, από την οικογένειά μου δεν υπήρχε κανείς. Ο Αριστομένης Μητσοτάκης, ο οποίος είχε κάνει το κίνημα εναντίον του Μεταξά, είχε πεθάνει εξόριστος στην Κύπρο και ο πατέρας μου είχε πεθάνει επίσης. Και έτσι, μετά από πίεση μπήκα στον συνδυασμό και βγήκα βουλευτής κατά λάθος, χωρίς να το ζητήσω και χωρίς να το θέλω. Είναι χαρακτηριστικό ότι εγώ έκανα εκλογές χωρίς να έχω πολιτικό κοστούμι να φορέσω. Έκανα εκλογές φορώντας τη στολή του Έλληνα ανθυπασπιστή, διότι δεν είχαμε ονομαστεί ακόμα ανθυπολοχαγού και φορούσα μάλιστα πηλήκιο χωρίς στέμμα».

Ο Μητσοτάκης εξελέγη με την Εθνικήν Πολιτικήν Ένωση, η οποία αποτελούσε συνομοσπονδία κεντρικών κομμάτων. Ο ίδιος ήταν υποψήφιος με το Κόμμα των βενιζελικών Φιλελευθέρων με πρόεδρο τον Σοφοκλή Βενιζέλο.

«Ηρθα τέταρτος, επειδή απείχε το ΕΑΜ. Επήραμε τέσσερις έδρες και έτσι εβγήκα τέταρτος. Εάν το ΕΑΜ είχε λάβει μέρος στις εκλογές, εγώ δεν θα ήμουν βουλευτής και δεν επρόκειτο βεβαίως ποτέ να επιδιώξω να κατεβώ στην πολιτική. Πάρα πολύ συχνά, τα πράγματα στη ζωή μας κρίνονται από την τύχη».

Παρ' ότι η κλάση του στρατεύθηκε και πολέμησε στον Εμφύλιο, ο Μητσοτάκης εξαιρέθηκε μαζί με τους άλλους συνομήλικούς του βουλευτές.

«Είναι αλήθεια, δεν στρατεύτηκα διότι ήμουν βουλευτής. Είχα όμως κάνει μία παρέα από βουλευτές που ήμασταν σε στρατεύσιμη ηλικία. Δεν προσήλθαν όλοι με μεγάλο ενθουσι-

ασμό, αλλά προσήλθαν, και πήγαμε στον γέρο Σοφούλη² και του είπαμε να μας επιτρέψει να πάμε στο μέτωπο, διότι δεν μπορεί εμείς οι βουλευτές να είμαστε προστατευμένοι όταν η δική μας κλάση σκοτώνεται στο μέτωπο. Ο Γέρος μας είπε “Γυρεύετε τη δουλειά σας, είσαστε βουλευτές θα κάνετε τη δουλειά σας”, και δεν πήγαμε. Αλλά εγώ έκανα περιοδείες στο μέτωπο, πέταξα με πολεμικό αεροπλάνο, ήμουν πολύ φίλος με τον Μανώλη τον Κελαϊδή, τον αρχηγό της αεροπορίας εκείνη την εποχή, έναν πολύ γενναίο και εξαιρετο αξιωματικό, ο οποίος ανασυγκρότησε την ελληνική αεροπορία μετά τον πόλεμο».

Κατά την περίοδο 1946-50 επικρατεί κυβερνητική αστάθεια, ενώ και ο χώρος του Κέντρου παραμένει διασπασμένος, με βασικούς πρωταγωνιστές τον Σοφοκλή Βενιζέλο και τον Νικόλαο Πλαστήρα.

«Το Κέντρο είχε πρόβλημα από την αρχή διότι δεν ήταν ενιαίο κόμμα. Ο Πλαστήρας που μπήκε στη μέση ήταν ένας απροσδόκητος καινούργιος παράγων τον οποίο αρχικά όλοι είχαν υποεκτιμήσει. Ο Πλαστήρας ήταν λαϊκός ηγέτης, με όλη τη σημασία της λέξεως, διότι ήταν ίνδαλμα – και όχι μόνο για τους προσφυγικούς πληθυσμούς. Η Κοκκινιά τον λάτρευε, η φωτογραφία του ήταν στα εικονίσματα, δίπλα στην Παναγία. Αλλά τον στήριζαν και πάρα πολλοί Έλληνες, παλιοί φιλελευθέροι που δεν ψήφιζαν, είχαν πάει στο ΕΑΜ, δεν ψήφιζαν το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Σοφούλη. Ο Πλαστήρας είναι

2. Ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, αρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων, το οποίο κατέβηκε αυτόνομα στις εκλογές του 1946 και πήρε ποσοστό 14,39%.

γνωστό ότι βρισκόταν στη Γαλλία, στην Κυανή Ακτή, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, όπου ο φουκαράς, φτωχός όπως ήταν, συντηρούνταν ουσιαστικά από την οικογένεια Κυριάκου Βενιζέλου. Φτωχικά πέρασε αυτά τα χρόνια, γύρισε πίσω μετά την απελευθέρωση και έπαιξε σημαντικό ρόλο, είναι ο μόνος που τόλμησε να πει “Κάτσε κάτω, Σιάντο”³, ήταν και γενναίος από τη φύση του. Αλλά κανείς δεν περίμενε ότι θα κατεβεί στις εκλογές, διότι ο Πλαστήρας ανήκε στο Κόμμα των Φιλελευθέρων και είχε ψυχολογία απίστευτης πειθαρχίας και αφοσίωσης στην οικογένεια Βενιζέλου. Ήταν ένας άνθρωπος τον οποίο ο Σοφοκλής μπορούσε να τον κάνει ό,τι θέλει. Για τον Πλαστήρα η επιθυμία της οικογένειας Βενιζέλου ήταν διαταγή – αυτό το ζήσαμε στη συνέχεια όταν αποφάσισε η Μαρίκα Βενιζέλου, η χήρα του Κυριάκου Βενιζέλου, να προωθήσει στην πολιτική τον γιο της τον Λευτέρη, τον Λευτεράκη όπως τον λέγαμε τότε, ο οποίος δεν έκανε για την πολιτική, ο άνθρωπος. Ο Πλαστήρας, όταν του είπε η Μαρίκα ότι το θέλει, τελείωσε, θα τον έβγαζε οπωσδήποτε. Θα μπορούσε, κατά συνέπεια, το θέμα του Πλαστήρα να αποτελέσει θέμα συζητήσεων και διαπραγματεύσεων, αλλά τον υποτιμήσαμε και ο Πλαστήρας στις εκλογές που έγιναν κυριολεκτικά σάρωσε».

3. Το 1944, κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, σε συζήτηση που διεξήχθη μεταξύ του γραμματέα του ΚΚΕ Γ. Σιάντου, του Γ. Παπανδρέου, του Γ. Καφαντάρη, του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και του Ν. Πλαστήρα, ο στρατηγός είχε έντονη λογομαχία με τον Σιάντο. Ο Πλαστήρας αμφισβήτησε ανοικτά την προσφορά των ανταρτών του ΕΛΑΣ στην Εθνική Αντίσταση και στην απελευθέρωση κάνοντας λόγο για «ξεπάστρεμα όλων των δεξιών» και «κάψιμο χωριών». Ο Σιάντος εξανέστη φωνάζοντας «Δεν σας επιτρέπω να υβρίζετε τους ηρωικούς μας αντάρτες!», με τον Πλαστήρα να του ανταπαντάει: «Κάτσε κάτω, ζαγάρι!».

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΠΑΧΕΛΑΣ
Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α: 1942-1974

Ένας από τους μεγαλύτερους ηγέτες της μεταπολεμικής Ελλάδας, η τρι-
κυμιάδης διαδρομή του οποίου σημάδεψε τις πολιτικές εξελίξεις επί
επτά δεκαετίες, αυτοβιογραφείται, αποφασισμένος να μην κρύψει τίποτα.

Βασισμένο στις προσωπικές συνεντεύξεις τις οποίες παραχωρούσε επί μία δεκαετία
(2007-2016) ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης στον δημοσιογράφο Αλέξη Παπαχελά,
υπό τον όρο να δημοσιοποιηθούν μόνο μετά τον θάνατό του, το βιβλίο αυτό απο-
τελεί ίσως τη συγκλονιστικότερη πολιτική μαρτυρία που έχει εκδοθεί τις τελευταίες
δεκαετίες.

Στις σελίδες του ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης δεν ξετυλίγει απλώς το συναρπα-
στικό αφήγημα της πορείας του, από τη συμβολή του στην αποφυγή του Εμφυλίου
στην Κρήτη το 1943 και την πρώτη του είσοδο στη Βουλή το 1946 («έκανα εκλογές
χωρίς κουσούμι, με τη στολή του ανθυπασπιστή») ως τον Ανένδοτο Αγώνα και την
Αποστασία, και από τη Δικτατορία και τη Μεταπολίτευση ως την πρωθυπουργία του,
αλλά μοιράζεται και τη βαρύνουσα άποψή του για όλα και για όλους έως το 2014!

Με τον χαρακτηριστικό του λόγο, αυτό το μοναδικό, ρέον μείγμα απλής καθα-
ρεύουσας και κρητικής καθομιλουμένης, αναδεικνύεται ολοζώντανη η παραγμένη
πολιτική ιστορία της Ελλάδας και σκιαγραφούνται με αμείλικτη ακρίβεια οι πρωτα-
γωνιστές της.

Το βιβλίο αυτό αποκαλύπτει, συναρπάζει, σοκάρει, προβληματίζει. Πέρα από ση-
μαντική πολιτική παρακαταθήκη, πέρα από βιβλίο αποκαλύψεων, είναι μια συγκλο-
νιστική αποτύπωση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της πατρίδας μας, σκιαγραφημένη
από έναν εξαιρετικά διορατικό, ρεαλιστή και σημαντικό πολιτικό, που διαδραμάτισε
πρωταγωνιστικό ρόλο τα τελευταία εβδομήντα χρόνια της ιστορίας της.

ISBN 978-960-569-795-2

9 789605 697952

Κωδ. μηχ/σης 25.111

www.epbooks.gr